

PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW ZWIĄZKU MŁODZIEŻY DEMOKRATYCZNEJ W KRAKOWSKIM W LATACH 1945—1948

Dzieje organizacji młodzieżowych związanych z najstarszą (w sensie bezpośredniej ciągłości) spośród działających partii politycznych — Stronnictwem Demokratycznym są na ogół, mało znane. Artykuł ten jest pierwszą próbą zarysowania pracy Związku Młodzieży Demokratycznej z lat 1945—1948 na terenie ówczesnego województwa krakowskiego. Z tego względu pomijamy tutaj podstawowe informacje o historii i programach ZMD odsyłając zainteresowanego ewentualnie Czytelnika do nielicznych już istniejących opracowań¹, koncentrujemy się natomiast w całości na aspekcie regionalnym.

Zachowane źródła archiwalne pozwalające zrekonstruować działalność ZMD w Krakowskim (głównie w zbiorach Centralnego Archiwum KC PZPR w Warszawie) mają charakter fragmentaryczny i nie zawsze operują dostatecznie ścisłymi danymi (stąd np. trudność z ustaleniem pełnego brzmienia imion kilku działaczy itp.). W tej sytuacji odwołaliśmy się również do relacji i wspomnień byłych aktywistów.

Ukazanie się artykułu zbiega się z przypadającą w r. 1985 40 rocznicą utworzenia tej zasługującej z pewnością na przypomnienie organizacji. Wszystkich Czytelników mogących uzupełnić lub wzbogacić tę próbę rekonstrukcji dziejów krakowskiej instancji ZMD prosimy o kontakt z redakcją „Krzysztofórow”.

* * *

Ruch młodzieżowy związany z SD, a wcześniej z Klubami Demokratycznymi sięga w Krakowie, podobnie jak i w innych ośrodkach na terenie Polski, do okresu międzywojennego².

Sekcja Młodych Krakowskiego Klubu Demokratycznego zawiązała się jako druga w kraju (po Warszawie) 26 I 1938. Zarząd Sekcji ukonstytuował się w następującym składzie: przewodniczący — Tadeusz Piłc, zastępca — Mieczysław Lewiński, sekretarz — Tadeusz Lorenc, członkowie — W. Konarówna, Zygmunt Kozakiewicz, Antoni Kulik i Józef Zemanek. Bazę społeczną krakowskiej Sekcji Młodych stanowili głównie studenci oraz absolwenci wyższych uczelni — młoda inteligencja. Warto odnotować, że należeli do niej zarówno komuniści (M. Lewiński, J. Zemanek) jak i działacze Legionu Młodych-Frakcji (A. Kulik, T. Piłc). Członkowie Zarządu Sekcji wchodziłi w skład Zarządu Klubu (T. Piłc, T. Lo-

renc). Młodzi z Klubu Demokratycznego brali czynny udział w życiu społeczno-politycznym miasta i wyższych uczelni. Prowadzono działalność oświatowo-popularyzatorską organizując różnego rodzaju odczyty, często dotyczące bieżących wydarzeń politycznych. Imprezy te odbywały się w lokalu Krakowskiego Klubu Demokratycznego przy ul. Sławkowskiej 3, który był również siedzibą Sekcji Młodych.

W okresie wojny i okupacji młodzi demokraci włączyli się do walki z okupantem hitlerowskim. Działali w ramach struktur podziemnego SD, uczestnicząc przede wszystkim w dosyć szeroko rozbudowanej w Krakowie organizacji prasy Stronnictwa (ochrona drukarni, kolportaż). Znamienne, że młodzież krakowska nie wyodrębniła się środowiskowo, jak to uczynili młodzi demokraci z Warszawy tworząc w r. 1943 odrębny Ruch Młodej Demokracji³.

Po wojnie odrodzone Stronnictwo Demokratyczne w swoim statucie z lutego 1945 ustosunkowało się m.in. do kwestii młodzieżowej, stwierdzając w § 1 art. 5: „Stronnictwo w celach wychowawczo-politycznych organizuje Kluby Demokratyczne oraz Związki Młodzieży Demokratycznej”⁴.

Na mocy tego dokumentu jako jeden z pierwszych w kraju powołany został do życia w Krakowie Związek Młodzieży Demokratycznej. W dn. 21 III 1945 w lokalu SD odbyło się zebranie informacyjno-organizacyjne, w którym m.in. uczestniczył wiceprezes WK SD Albin Jura. Obecna na sali młodzież skupiona w SD postanowiła zorganizować koło ZMD. Dokonano wyboru Zarządu, na czele którego stanął ówczesny prezes Bratniej Pomocy Studentów UJ Józef Stanisław Trojanowski⁵.

W ten sposób na mapie politycznych organizacji młodzieżowych miasta pojawił się Związek Młodzieży Demokratycznej. W jego działalności możemy wyróżnić trzy zasadnicze okresy:

- pierwszy: od marca do sierpnia 1945 — charakteryzujący się ścisłymi powiązaniem z SD, w ramach którego prowadzono prace w oparciu o wzorce zaczerpnięte ze Stronnictwa,
- drugi: od sierpnia 1945 do maja 1946 — przebiegający pod znakiem dążeń do utworzenia autonomicznej organizacji młodzieżowej o własnym profilu ideowym i specyficznych formach organizacyjnych,

— trzeci: od maja 1946 do lipca 1948 — kiedy to następuje kryzys w łonie ZG ZMD a następnie praktyczna odbudowa organizacji na nowo, uchrwienie deklaracji ideowej oraz statutu a także zacieśnienie współpracy z innymi organizacjami młodzieżowymi.

W okresie pierwszym po zawiązaniu się w marcu 1945 Zarządu, krakowski Związek Młodzieży Demokratycznej rozwijał się prężnie. Zorganizowano cztery sekcje: ideowo-wychowawczą, propagandową, kulturalno-towarzyską oraz porozumienia międzyorganizacyjnego. Sekcja ideowo-wychowawcza cieszyła się największym powodzeniem dzięki organizowaniu częstych zebrań dyskusyjnych na tematy ideologiczne, programowe czy ówczesnej rzeczywistości politycznej. Sekcja propagandowa zajmowała się natomiast przygotowywaniem odczytów oraz działalnością w prasie i radiu („*Akademik Krakowski*” — dodatek w „*Dzienniku Polskim*”, kącik radiowy prowadzony 2—3 razy w miesiącu). Nie mniejszym zainteresowaniem cieszyła się sekcja kulturalno-towarzyska urządzająca imprezy w lokalu SD w Rynku Głównym 20 (do 1948 miał tu siedzibę Zarząd Okręgowy ZMD). Zadaniem sekcji międzyorganizacyjnej było utrzymywanie jak najlepszych stosunków z pokrewnymi postępowymi związkami młodzieżowymi. Członkowie ZMD brali udział w życiu akademickim (przeważającą większość członków stanowili studenci), zasiadali w zarządach BPS, AZS, TBSP oraz Koła Medyków. Posiadano również własnych przedstawicieli w WRN, MRN i PRN. Do sierpnia 1945 w Krakowie działało 1 koło ze 147 członkami. Ciekawą informację o politycznej działalności z tego czasu odnajdujemy w „*Dzienniku Polskim*”, gdzie pod rezolucją potępiającą pogrom kielecki z 11 VII 1945 uchwaloną przez organizacje młodzieżowe widnieje również podpis Zarządu Okręgowego ZMD w Krakowie⁶.

Pod koniec sierpnia 1945 w Izabelinie pod Warszawą miał miejsce kurs instruktorski a następnie I Zjazd ZMD (30—31 VIII). Kraków na obu tych imprezach reprezentowali Paweł Dziedzic (sekretarz ZO) oraz J. Miller. Delegacja krakowska zawiozła na Zjazd własny projekt programu działania opracowany przez Andrzeja Miączyńskiego oraz artykuły Pawła Dziedzica, ZMW w Krakowie i D. Morawskiego, *Nowy etap a wymagania czasu*. Zostały one dostarczone przedstawicielom Komitetu Organizacyjnego w Warszawie a miały posłużyć jako materiały do dyskusji w mającej się ukazać gazecie ZMD-owskiej, o którą wówczas zabiegano. Artykuły i program nie zostały jednak opublikowane i ostatecznie zaginęły⁷. Po Zjeździe w Izabelinie zreorganizowano ZMD tworząc schemat organizacyjny: Zarząd Główny — Zarządy Okręgowe — Zarządy Powiatowe (Miejskie) — Koła.

W Krakowie zapoczątkowano akcję zakładania kół terenowych poprzez rozesłanie okólnika adresowanego do Zarządów Powiatowych i Zarządów Kół SD. Podkreślono w nim, iż każdy poważny ruch polityczny przykładą wielką wagę do zagadnienia młodzieżowego zdając sobie sprawę, że przygotowanie świeżych kadr jest warunkiem rozwoju. Z tego też względu zalecano instancjom SD pomoc działaczom

ZMD w tworzeniu swoich kół⁸. Dzięki tej akcji powstały m.in. komitety organizacyjne ZMD w Olszynie i Nowym Sączu.

Wielu czołowych aktywistów Związku wywodziło się ze środowiska studenckiego, starano się więc rozwinąć działalność zwłaszcza na tym terenie. Utworzone we wrześniu 1945 r. Akademickie Koło Krakowskie skupiło ok. 100 osób⁹. Organizacja była także inicjatorem i współorganizatorem Stałej Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych i jej podkomisji d/s studenckich. Dzięki staraniom tej podkomisji uzyskano od wojska dom przy ul. Jabłonowskich 1 (obecnie pl. Sikorskiego) na bursę studencką. W zarządzie bursy zasiadał przedstawiciel Związku w osobie J. Janowskiego¹⁰.

W listopadzie 1945 z inicjatywy ZO ZMD powołano zespół redakcyjny kolumny młodzieżowej pn. „*Akademik Krakowski*” ukazującej się nieregularnie w „*Dzienniku Polskim*” pod szyldem Stałej Komisji Porozumiewawczej Akademickich Organizacji Młodzieżowych. Siedziba zespołu redakcyjnego mieściła się w lokalu ZMD. Kolumnę zorganizowano, ponieważ czynione wcześniej starania o własne czasopismo młodzieżowe nie przyniosły rezultatów¹¹. Pierwszy numer „*Akademika*” ukazał się 17 XII 1945. Znajduje się w nim obszerna informacja dotycząca ZMD autorstwa Pawła Dziedzica oraz fragmenty deklaracji programowej z Izabelina¹². W notatce Dziedzica możemy przeczytać, iż „ZMD na terenie akademickim jest kontynuatorem znanego społeczeństwu krakowskiemu przedwojennego ZPMD”.

Powołanie się na tradycje Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej świadczyć może, iż w Krakowie miał on znaczniejsze wpływy niż Sekcja Młodych Klubu Demokratycznego (przypomnijmy, iż ZPMD powstał w r. 1927, był zbliżony do tzw. lewicy sanacyjnej; istniejąca od r. 1936 lewica ZPMD w czasie wojny weszła w skład Związku Syndykalistów Polskich, który wraz ze Stronnictwem Polskiej Demokracji oraz RPPS utworzył w 1944 Centralizację Stronnictw Demokratycznych, Socjalistycznych i Syndykalistycznych).

Uznanie zasług ZPMD mogło prawdopodobnie być jedną z przyczyn, jakie zrodziły bardzo nieprzychylnie nastawienie centralnych władz SD do krakowskiej instancji ZMD w czasie tzw. lipcowo-sierpniowego kryzysu w łonie organizacji w 1946.

Również pozostałe numery „*Akademika Krakowskiego*” zawierały artykuły autorstwa ZMD-owców oraz drobne informacje o działalności Związku.

Środowisko akademickie nie było oczywiście jedynym polem oddziaływania. Utworzono również świetlicę wraz z czytelnią, czasopism i książek (posiadającą również na wyposażeniu odbiornik radiowy), w której odbywały się spotkania dyskusyjne i prelekcje z udziałem działaczy politycznych i państwowych, pisarzy a także imprezy towarzyskie (wieczorki, zabawy) — chodziło bowiem o jak najszersze rozpropagowanie ZMD wśród młodzieży krakowskiej¹³.

Jak już wspomnieliśmy, pierwszym przewodniczącym Związku był Józef St. Trojanowski. Po jego śmierci w sierpniu 1945 funkcję tę objął Paweł Dziedzic i piastował do lipca 1946. Kraków posiadał rów-

niez swoich reprezentantów we władzach naczelnych ZMD — Dziedzic był członkiem Komisji Rewizyjnej a Zbigniew Eustachiewicz Sądu Koleżeńskiego¹⁴.

Stosunki między SD a ZMD układały się pomyślnie. Sekretarz ZO Jerzy Mond objął stanowisko referenta terenowo-organizacyjnego SD a przewodniczącym Paweł Dziedzic był członkiem WK SD. Opiekunem i łącznikiem pomiędzy WK SD a ZO ZMD był Ryszard Styrna¹⁵, natomiast delegatem Związku w SKPOM i WRN — Andrzej Miączyński¹⁶.

W ostatnim zachowanym okresowym sprawozdaniu z działalności przed zawieszeniem władz ZMD w sierpniu 1946¹⁷ znajduje się informacja o działających kołach i liczbie członków. Wynika z niej, że w marcu 1946 pracowały następujące koła: miejskie, akademickie, rzemieślnicze, w Olkuszu, w Nowym Sączu oraz — w trakcie organizacji — w Białej i Wadowicach oraz, że w związku z rozpadnięciem się koła w Prokocimiu liczba ogólna członków spadła do 183 osób. Oprócz tych istotnych z organizacyjnego punktu widzenia spraw mowa była również o sztandarze ZO, niestety, nie znamy dziś jego wyglądu ani późniejszego losu.

Zachował się również protokół z wojewódzkiego walnego zebrania z kwietnia 1946¹⁸, zresztą jedyny zachowany z posiedzeń krakowskich władz okręgowych ZMD. Zebranie to miało charakter sprawozdawczo-wyborczy. Przewodniczącym pozostał nadal Paweł Dziedzic. Na zebraniu uchwalono rezolucję, w której zwrócono się do ZG ZMD oraz do reprezentantów ZMD w KRN o podniesienie na najbliższej sesji kwestii stanu bezpieczeństwa na terenie województwa rzeszowskiego w związku z nasilającymi się atakami zbrojnego nacjonalistycznego podziemia ukraińskiego. Rezolucja ta świadczy, że członkowie ZMD okręgu krakowskiego na bieżąco uczestniczyli w życiu politycznym i w miarę swoich możliwości starali się występować w imieniu młodzieży nie tylko ze swojego województwa, lecz — gdy zasza potrzeba — i z ośrodków ościennych.

Na sprawozdaniu marcowym i protokole z kwietniowego zebrania kończą się zachowane źródła pisane dotyczące ówczesnej historii Związku, by pojawić się dopiero w październiku 1946. Okres od kwietnia do października znany jest jak dotąd wyłącznie z relacji ustnych¹⁹. Przełomowym wydarzeniem stały się wtedy wypadki 3 V 1946. W dniu tym młodzież krakowska chcąc uczcić rocznicę Konstytucji 3 Maja zamierzała zorganizować manifestację. W r. 1945 podobne uroczystości odbyły się za zezwoleniem władz, które rok później jednak nie wyraziły powtórnie zgody. W związku z tym postanowiono uczestniczyć jedynie w uroczystym nabożeństwie w kościele Mariackim. Po wyjściu z kościoła w trudnych do wyjaśnienia okolicznościach doszło do starcia z siłami porządkowymi, możliwe zresztą, że na skutek prowokacji. Wiele osób aresztowano. Grupowanie się ludzi po wyjściu z kościoła zostało oficjalnie uznane za próbę zorganizowania nielegalnej demonstracji. Wśród zatrzymanych znalazło się dwóch aktywistów ZMD — przewodniczący ZO Paweł Dziedzic oraz sekretarz ZO Jerzy Mond. Na skutek szybkiej interwencji ówczesnego sekretarza WK SD Izabelli Marzec-Styrny wkrótce ich

zwolniono. Incydent ten spowodował, że w interpretacji CK SD krakowski okręg ZMD zyskał bynajmniej niezaskuszone piętno „reakcyjności”.

Niechęć CK do ZO ZMD szczególnie uwidoczniła się na II Zjeździe Związku Młodzieży Demokratycznej — 16—17 VII 1946. Obecna na obradach delegacja krakowska wysunęła własnych kandydatów do Zarządu Głównego (Dziedzica, Hańskiego, Monda) oraz próbowała przeforsować własny projekt deklaracji i statutu. Propozycje krakowskie spotkały się ze sprzeciwem obecnych na Zjeździe członków władz centralnych SD. CK wysunął swoich kandydatów, którzy jednak nie uzyskali poparcia sali. Sytuacja ta spowodowała bardzo burzliwą dyskusję, w trakcie której ostro atakowano dotychczasową politykę ZG ZMD w stosunku do CK SD. Efektem konfliktu zjazdowego była decyzja Prezydium CK SD zawieszeniu Zarządu Głównego i Zarządów Okręgowych Związku i jednoczesnym powołaniu Centralnego Komitetu Organizacyjnego. CKO mianował swych pełnomocników uprawnionych do wyłącznego reprezentowania ZMD w poszczególnych okręgach.

Rezultatem postanowień Prezydium CK było odejście z organizacji krakowskiej ZMD wielu jej czołowych działaczy z Dziedzicem i Mondem włącznie. Grupa ta, stanowiąca ok. 40% dotychczasowego stanu osobowego przeszła do innych organizacji młodzieżowych — ZNMS, OMTUR i Akademickiego Koła Stronnictwa Pracy. Sytuacja ta spowodowała znaczne osłabienie działalności ZMD na terenie Krakowskiego.

12 X 1946 zgodnie z postanowieniami CKO powołany został w Krakowie Wojewódzki Komitet Organizacyjny ZMD, na czele którego stanął Lech Bednarek²⁰. WKO przejął agendy Związku od przedstawiciela WK SD Ryszarda Styrny oraz przeprowadził weryfikację członków, która zresztą wykazała, że uprzednio w ZMD figurowało wiele „martwych dusz”. Nie zaniechano działalności międzyorganizacyjnej, przedstawiciele ZMD w dalszym ciągu uczestniczyli w pracach SKPOM (Adam Maj, Ludwik Kowalik). Obsadzony był mandat w Wojewódzkiej Radzie Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (Jerzy Erlich) oraz Komisji Przesiedleńczej (Jerzy Chrzastowski). Brano udział w zebraniach przedstawicieli organów samorządowych oraz w zorganizowaniu Dnia Akademika. Z ramienia WKO czterech jego członków brało udział w III Zjeździe ZMD w Warszawie (3 XI 1946). Interesującym elementem pracy WKO było współuczestnictwo w utworzeniu pierwszej w Polsce Akademickiej Spółdzielni Administracyjno-Mieszkaniowej „Spójnia”, której własnością stały się dwie bursy akademickie. We władzach Spółdzielni Związek reprezentowali Adam Maj, Adam Kobyłański i Zbigniew Rola.

3 XII 1946 na nadzwyczajnym zebraniu WKO w obecności Albina Jury (WK SD) oraz Janusza Szalkowskiego (Główny Komitet Wykonawczy ZMD) zmieniono nazwę na Okręgowy Komitet Wykonawczy, co zgodne było z uchwalonym na III Zjeździe ZMD statutem oraz wybrano nowe władze. Przewodniczącym OKW został Adam Maj, Lecha Bednarka oddelegowano do WK SD²¹.

Jednym z ważnych zadań stojących przed nowymi

władzami okręgu był udział w kampanii przed zbliżającymi się wyborami do Sejmu. Komisarzem wyborczym na okręg Kraków z ramienia Związku został Jerzy Erlich, w pracach przedwyborczych aktywnie uczestniczyli Zbigniew Rola (stały przedstawiciel w Wydziale Młodzieżowym Komisji Wyborczej Bloku Stronnictw Demokratycznych), Ludwik Kowalik (łącznik między OKW ZMD a WK SD) oraz Jerzy Chrzastowski. Związek był współorganizatorem Zlotu Młodzieżowego w Zakopanem w dn. 5—7 I 1947 oraz wiecu w kinie „Apollo” dn. 15 I. Obydwie imprezy miały charakter manifestacji przedwyborczych dla poparcia Bloku. Również dla własnych członków krakowski ZMD zorganizował podobny wiec 12 I. W dniu wyborów młodzież ZMD-owska pomagała służbom porządkowym w pilnowaniu lokali wyborczych²².

Po udziale w kampanii wyborczej, będącym sprawozdaniem politycznego oblicza organizacji w Krakowie, skupiono się bardziej na pracy wewnątrzorganizacyjnej. Powstawały nowe koła terenowe: Wieliczka, Wadowice, Żywiec, Nowy Targ, Zakopane. Bazę członkowską stanowiła w tych ośrodkach głównie młodzież szkolna, zdarzało się jednak, że koła oficjalnie szkolne faktycznie skupiały również młodzież pracującą. Na przykład przez cały okres istnienia koła w Wieliczce przewinęło się przez nie ok. 200 osób, z czego 50% stanowili młodzi robotnicy, głównie górnicy z kopalni soli. W Wieliczce ponadto z inicjatywy ZMD założono jako jedną z pierwszych w województwie Spółdzielnię Uczniowską „Zapał”²³.

Równoległe do rozwoju organizacji w terenie rozbudowywała się Sekcja Akademicka (od listopada 1947 nosząca nazwę Wydziału Akademickiego). W lutym 1947 założono koło w Akademii Górniczej (przewodniczący: Jerzy Erlich), w październiku w Akademii Handlowej (przewodniczący: Stanisław Lubertowicz) i w Wydziałach Politechnicznych (przewodniczący: Jerzy Stanisław). Ponadto działało najstarsze koło na UJ (przewodniczący: Jan Paździora). We wszystkich studenckich ciałach koleżeńskich zasiadali reprezentanci Związku. Ogółem pod koniec 1947 r. w organizacji zrzeszonych było ok. 200 studentów²⁴.

Członkowie ZMD starali się uczestniczyć we wszelkiego rodzaju imprezach i obchodach organizowanych z takich okazji jak Święto Pracy, Tydzień Młodzieży, Dzień Spółdzielczości, Rocznica Kościuszkowska. Utrzymano również mandat w WRN i MRN Krakowa (Adam Maj) oraz uzyskano w Nowym Sączu w WRN (Tadeusz Stanek) i PRN (Kołodziejczyk)²⁵.

Tego typu aktywność, jak właśnie uczestnictwo we wszelkiego rodzaju imprezach organizowanych przez władze państwowe lub różne organizacje spowodowana była chęcią zmanifestowania trwałej obecności ZMD w ruchu młodzieżowym i konieczności dostrzeżenia tego nurtu, mimo jego najmniejszej w porównaniu z innymi związkami młodzieży liczebności. A o tym, że niekiedy uważano ZMD za organizację młodzieżową marginesową, z którą nie trzeba się zbytnio liczyć, świadczyć może ocena polityczna dokonana przez ZW ZWM:

„ZMD na terenie naszego województwa zajmuje

ostatnie miejsce w liczebności organizacji młodzieżowych, jak też takie samo miejsce zajmuje w znaczeniu i działaniu tych organizacji. Dłuższe obserwacje działalności ZMD w wojew. krakowskim dają możność stwierdzić, że bazuje ona bardzo często wśród inteligencji (drobnomieszczańskiej), jest bardzo mało ruchliwy, posiada bardzo szczupłe i mało prężne kierownictwo w skali wojewódzkiej jak też w powiatach. Oceniając ogólnie działalność ZMD, poza bardzo skromnym uczestnictwem w różnych uroczystościach i świętach nie przejawia się większa jego działalność. Stosunki nasze z ZMD, jeśli za takie można uważać spotykanie się na różnych zebraniach i komisjach są bardzo dobre i uwidaczniają się w popieraniu naszych postulatów. Poza tym nic konkretnego powiedzieć nie można o tej organizacji”²⁶.

Koniec r. 1947 i początek 1948 to okres wzmożonej aktywności w kontaktach międzyorganizacyjnych, które ostatecznie doprowadziły do Zjazdu wrocławskiego i utworzenia ZMP. 6 XI 1947 deklaracja o współpracy między ZWM, OMTUR i ZMW „Wici” została rozszerzona na ZMD, który stał się w ten sposób członkiem Głównego Komitetu Współpracy Organizacji Młodzieżowych.

Krakowska organizacja młodzieży demokratycznej pomimo, że nie otrzymała oficjalnego powiadomienia o tym wydarzeniu, na własną rękę nawiązała bliższą współpracę z pozostałymi związkami doprowadzając do utworzenia Wojewódzkiej Komisji Współpracy. Na wojewódzkim zjeździe czterech organizacji, który wyłonił WKW Związek Młodzieży Demokratycznej reprezentowało 12 osób a jego przedstawiciel został wybrany przewodniczącym podkomisji d/s imprez masowych²⁷.

16 IV 1948 ogłoszona została Deklaracja Jedności Młodzieży Polskiej, która stała się podstawą i programem pracy organizacyjnej i ideologicznej poprzedzającej Kongres Jedności. Jednocześnie powołano Centralny Komitet Jedności Młodzieży i jego odpowiedniki w terenie.

W Krakowie Wojewódzki Komitet Jedności ukonstytuował się 23 IV 1948. Na jego czele stanął Bohdan Woydowski (OMTUR) a ZMD reprezentowali Zbigniew Rola (członek prezydium) oraz Zbigniew Czala. W powiatowych komitetach jedności w Krakowie Mieście i Powiecie, Białej Krakowskiej, Nowym Sączu, Tarnowie, Wadowicach i Żywcu działali przedstawiciele ZMD²⁸. Ciekawą informacją dotyczącą WKJ jest pismo skierowane przez tenże WKJ do WK OMTUR, w którym mówi się o kosztach prowadzenia sekretariatu. Z treści wynika, iż ZMD pokrywał je w wysokości 10%, co stanowiło 1000 zł miesięcznie²⁹.

Praca w WKW a następnie WKJ nie zahamowała aktywności organizacji. Urządzano nadal imprezy kulturalno-oświatowe i towarzyskie cieszące się powodzeniem. Trwały przygotowania do Zjazdu Wojewódzkiego, który jednak ostatecznie nie doszedł do skutku³⁰. Do najbardziej aktywnych działaczy w ostatnim okresie istnienia ZMD należeli Adam Maj, Ludwik Kowalik, Zbigniew Rola, Kazimierz Zieliński, Julian Jaworski, Zdzisław Marek. W dalszym ciągu zakładano nowe koła, nie zważając na zbliżający się moment zjednoczenia³¹. Spowodowane było

to zapewne pragnieniem posiadania jak największego stanu osobowego w okresie akcji scaleniowej czterech organizacji młodzieżowych.

Trudno jest dzisiaj ocenić, jaką ilością członków zamknął Związek swoją blisko trzyletnią działalność na terenie Krakowskiego. Wszystkie znane dane pochodzą z maja i lipca 1948 r. Czesław Kozłowski uważa, iż było to 556 osób³², natomiast zachowane materiały archiwalne podają 662, 512 i 710 członków³³. Rozbieżności wynikają zapewne z uwzględniania raz wszystkich faktycznych członków Związku, a kiedy indziej — ilości wydanych legitymacji członkowskich.

Oceniając działalność ZMD w Krakowskim należy stwierdzić, że choć na tym terenie był najmniej liczną i niezbyt aktywną organizacją to jednak w miarę swych możliwości starał się uczestniczyć w życiu regionu poprzez swoich przedstawicieli w radach narodowych, zarządach różnych organizacji społecznych, komitetach rocznicowych itp. Oczywiście, po części był to udział z tzw. „klucza”, jednakże i taki typ aktywności świadczy, że Związek był przez władze zauważany, a co za tym idzie — doceniano rolę, jaką odgrywał wśród młodzieży krakowskiej, która często z racji pochodzenia inteligenckiego i w związku z zaangażowaniem się w AK w okresie okupacji hitlerowskiej nie potrafiła łatwo odnaleźć się w nowej polskiej rzeczywistości. Na taką młodzież kierował przede wszystkim swoje zainteresowanie Związek Młodzieży Demokratycznej. Wynikać to z samego charakteru ZMD — organizacji chcącej być przede wszystkim reprezentantem młodej inteligencji, a więc tej warstwy społecznej, której przystosowanie się do realiów Polski Ludowej przychodziło najtrudniej i było powodem wielu osobistych dramatów. Związek Młodzieży Demokratycznej chciał być pomocnym w tym procesie adaptacyjnym.

Przez cały czas istnienia ZMD instancja krakowska miała swoich przedstawicieli we władzach centralnych — w końcowym okresie byli to Adam Maj (GKW), Zbigniew Rola (Centralna Komisja Rewizyjna) i Adam Kobyłański (Centralny Sąd Związkowy)³⁴. Godny odnotowania jest również fakt wygrania wewnątrzorganizacyjnego konkursu na projekt znaczka ZMD przez Stanisława Ziemskiego z Krakowa³⁵.

W lipcu 1948 r. odbył się Kongres Zjednoczenia Młodzieży Polskiej, na którym utworzono Związek Młodzieży Polskiej. Po Kongresie, podobnie jak we wszystkich województwach zawiązał się w Krakowie ZW ZMP. Do jego prezydium wszedł z ramienia byłego ZMD Zbigniew Rola, zamykając tym samym trwającą 3 lata i 4 miesiące (21 III 1945 — 21 VII 1948) działalność Związku Młodzieży Demokratycznej na Ziemi Krakowskiej.

A N E K S Y

Krakowskie władze Związku Młodzieży Demokratycznej 1945—1948

1. Zarząd Koła ZMD (21 III 1945 — VIII 1945)
prezes: *Józef Stanisław Trojanowski*
sekretarz: *Paweł Dziedzic*

2. Zarząd Okręgowy ZMD (VIII/IX 1945 — 10 IV 1946)
prezes: *Paweł Dziedzic*
wiceprezes: *Andrzej Miączyński*
sekretarz: *Jerzy Mond*
skarbnik: *Andrzej Dziadyk*
członkowie: *Edward Hański* (sekcja polityczna)
Eugeniusz Tyblewski
Regina Stachowiak
Jerzy Werner
Wichman
Kulesza

3. Zarząd Okręgowy ZMD (10 IV 1946 — VII 1946)
prezes: *Paweł Dziedzic*
wiceprezes: *Eugeniusz Tyblewski*
sekretarz: *Jerzy Mond*
zastępca sekretarza: *Regina Stachowiak*
członkowie: *Edward Hański* (sekcja polityczna)
Janusz Kornicki (sekcja akademicka)
Marian Siatka (sekcja rzemieślnicza)
Jerzy Werner } (sekcja kulturalno-
Jan Olszewski } -oświatowa)
Jerzy Bąkowski } (sekcja gospodarcza)
Jerzy Krupa }

4. Wojewódzki Komitet Organizacyjny (12 X 1946 — 3 XII 1946)
przewodniczący: *Lech Bednarek*
zastępca przewodniczącego: *Adam Maj*
sekretarz: *Zbigniew Rola*
członek: *Adam Kobyłański*

5. Okręgowy Komitet Wykonawczy (3 XII 1946 — II 1947)
przewodniczący: *Adam Maj*
sekretarz: *Zbigniew Rola*
członkowie: *Lech Bednarek*
Wanda Bednarek
Barbara Czarnecka

6. Okręgowy Komitet Wykonawczy (II 1947 — VII 1948)
przewodniczący: *Adam Maj*
wiceprzewodniczący: *Ludwik Kowalik*
sekretarz: *Zbigniew Rola*
członkowie: *Lech Bednarek*
Kazimierz Zieliński

Źródła:

1. Sprawozdania z działalności OKW Kraków 1945—1948, CAKC/ZMD/415/31
2. Informacje ustne Zbigniewa Roli z dn. 22 III 1982

U w a g a:

Wobec niekompletności zachowanych materiałów dane częściowo odtworzone hipotetycznie.

P R Z Y P I S Y

Artykuł jest skróconym i zaadaptowanym do niniejszych potrzeb fragmentem pracy magisterskiej pt. *Związek Młodzieży Demokratycznej w latach*

1945—1948 ze szczególnym uwzględnieniem działalności w województwie krakowskim powstałej w 1982 w Instytucie Historii UJ na seminarium najnowszej historii Polski prof. dr hab. Andrzeja Pilcha i w 1984 nagrodzonej nagrodą II stopnia (w kategorii prac magisterskich) w konkursie im. Aleksandra Zawadzkiego.

¹ O ZMD pisali: Genowefa Słabek, *Związek Młodzieży Demokratycznej — rodowód, powstanie i działalność w latach 1945—1946*, „Pokolenia” 1969, nr 4, też, *Działalność Głównego Komitetu Wykonawczego ZMD 1946—1948*, „Pokolenia” 1970, nr 2, Andrzeja Rajewski, *Związek Młodzieży Demokratycznej (w:) Partii i stronnictwa polityczne a ruch młodzieżowy w Polsce Ludowej 1944—1978*, Materiały i dyskusje WSNS nr 23, Warszawa 1979.

² *Materiały do historii Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego w latach 1937—1939*, cz. II, Warszawa 1964, dok. 551, 555, 556, 557, 559, 560.

³ Tadeusz Nowiński, *Stronnictwo Demokratyczne w województwie krakowskim w latach 1945—1975*, Warszawa 1981, s. 21—22.

⁴ *Stronnictwo Demokratyczne w Polsce Ludowej. Wybór dokumentów z lat 1944—1949*, cz. I, Warszawa 1968, dok. 2.

⁵ Sprawozdanie Wojewódzkiego Zarządu ZMD za III—VIII 1945, Centralne Archiwum KC PZPR w Warszawie (dalej: CAKC) ZMD/415/31.

⁶ „Dziennik Polski” nr 194 z dn. 20 VIII 1945.

⁷ Pismo ZO ZMD do ZG ZMD z dn. 10 IX 1945, CAKC/ZMD/415/32.

⁸ Pismo ZO ZMD do Kół oraz Zarządów Powiatowych SD z dn. 31 X 1945, CAKC/ZMD/415/31.

⁹ Sprawozdanie akademickie ZO ZMD za 1945, CAKC/ZMD/415/20.

¹⁰ Sprawozdanie ZO ZMD za IX i X 1945, CAKC/ZMD/415/31.

¹¹ Pismo ZO ZMD do ZG ZMD z dn. 21 IX 1945, CAKC/ZMD/415/32. Pierwszy numer „Akademika” ukazał się w „Dzienniku Polski” 1945 nr 314.

¹² Tomasz Biedroń w nieopublikowanej pracy doktorskiej pt. *Aspekty polityczne działalności organizacji studenckich w Krakowie w latach 1945—1948* (Kraków 1982) cytując owe fragmenty w rozdziale poświęconym ZMD uważa je błędnie za cele i zadania sformułowane przez krakowskich działaczy Związku.

¹³ Sprawozdanie ZO ZMD za XI i XII 1945, CAKC/ZMD/415/31.

¹⁴ Pismo ZO ZMD do ZG ZMD z dn. 10 IX 1945, CAKC/ZMD/415/32.

¹⁵ Sprawozdanie ZO ZMD od X 1945 do 1 II 1946 i za II 1946, CAKC/ZMD/415/31 oraz *Dziennik Polski* nr 42 z dn. 11 II 1946.

¹⁶ Pismo ZO ZMD do ZG ZMD z dn. 29 V 1946, CAKC/ZMD/415/32.

¹⁷ Sprawozdanie ZO ZMD za III 1946, CAKC/ZMD/415/31.

¹⁸ Protokół z Wojewódzkiego Walnego Zebrania ZMD z dn. 10 IV 1946, CAKC/ZMD/415/31.

¹⁹ Relacja Izabelli Marzec-Styrny z dn. 8 I 1982 (w posiadaniu autora) oraz Tomasz Biedroń, *Aspekty...*, jw.

²⁰ Sprawozdanie z pierwszego zebrania Wojewódzkiego Komitetu Organizacyjnego w Krakowie z dn. 12 X 1946, CAKC/ZMD/415/31.

²¹ Sprawozdanie OKW ZMD od 15 X 1946 do 28 II 1947, CAKC/ZMD/415/31 oraz relacja Zbigniewa Roli dn. 22 III 1982 (w posiadaniu autora).

²² Sprawozdanie Komisarza Wyborczego ZMD z działalności rzedwyborczej w okręgu Kraków, CAKC/ZMD/415/32.

²³ Relacja Władysława Jędrali z dn. 24 III 1982 (w posiadaniu autora).

²⁴ Sprawozdanie OKW ZMD za X 1947, CAKC/ZMD/415/31.

²⁵ Sprawozdanie OKW ZMD za okres od 1 III do 30 IV 1947, CAKC/ZMD/415/31.

²⁶ Ocena polityczna ZMD, Archiwum KK PZPR w Krakowie (dalej: AKK/WKJ/90/V/1). Zachowujemy stylizykę oryginału.

²⁷ Sprawozdanie OKW ZMD za XI i XII 1947, CAKC/ZMD/415/31.

²⁸ Sprawozdanie z przebiegu prac jednościowych w okręgu krakowskim, CAKC/ZMD/415/32.

²⁹ Pismo WKW do WK OMTUR w Krakowie z dn. 12 III 1948, AKK/WKJ/90/V/1.

³⁰ Sprawozdanie OKW ZMD za okres 1 VI do 28 IX 1947, CAKC/ZMD/415/31.

³¹ Sprawozdanie z założenia dwóch kół ZMD na terenie miasta Białej Krakowskiej w dn. 21 IV 1948, CAKC/ZMD/415/32.

³² Czesław Kozłowski, *ZMP — początki*, „Pokolenia” 1966 nr 4, s. 40.

³³ Sprawozdanie OKW ZMD za I 1948, CAKC/ZMD/415/31; Wykaz statystyczny OKW (stan na V 1948), CAKC/ZMD/415/19; Sprawozdanie z inspekcji OKW z dn. 14 V 1948, CAKC/415/ZMD/13; Protokół z zebrania kierowników organizacyjnych ZWM, OMTUR, „Wici” i ZMD w lokalu WKJ w Krakowie, AKK/WKJ/90/V/1.

³⁴ Protokół z posiedzenia plenarnego Rady Związkowej z dn. 30 XI 1947 CAKC/ZMD/415/4 oraz Tomasz Biedroń, *Aspekty...*

³⁵ „Młoda Demokracja” nr 5 z lipca 1947.